

Replikk på Hannu Lehtons foredrag *Presentasjon av Valentin Ernst Löschers bok "Pietismens problem i ljuset av den lutherske bekännelsen"*

Konrad Fjell

Mitt oppdrag er å gi en kort replikk på det foredrag vi nå nettopp har hørt i lys av den norske pietismen.

Først Hannu Lehtonen, takk for et godt foredrag. Jeg må innrømme at Ernst Löscher var et ukjent navn for meg, frem til det ble satt på dagsorden gjennom ditt foredrag.

Rent kirkehistorisk er det et interessant foredrag vi har fått lyttet til. I alle fall for meg har det blitt kastet nytt lys over den gamle debatten om ortodoksi-pietisme. Etter min vurdering har du løst oppgave på en bra måte.

Allikevel hadde jeg håpet at vi kunne få høre enda mer fra Löschers bok, og også hans vurdering av pietister som må sies å være mer representative for den pietistiske bevegelse enn de som er tatt frem i foredraget. Spener er nevnt noen ganger i ditt foredrag. Det hadde vært interessant å høre mer om Löschers vurdering av Spener. Men å holde ett slikt foredrag er jo også en begrensningens kunst! Det må foretas et stramt utvalg.

Jeg savner også en kort aktualisering av det som man kaller "det pietistiske problem" inn i vår tid. Jeg har stilt meg følgende spørsmål: Hvorfor ta opp dette kirkehistorisk sett interessante problemområde i dag? Hvorfor gir vi det rom i NELK-foraet? Står vi overfor en pietistisk utfordring i dag? Hvorfor behandles pietismens problem og ikke ortodoksiens?

Men dette kan ikke du, gode Hannu Lehtonen, klandres for, du har holdt deg til den oppgave som var tildelt deg, på en god måte.

Jeg vil nå komme med noen kommentarer og betraktninger knyttet til siste del av ditt foredrag, og som er presentert under overskriften *Någonting av verkets innehåll*. Her tar du opp fire punkter som du vurderer å være sentrale i Löschers bok: 1) Læren er ikke så viktig, 2) spørsmålet om nådemidlene, 3) man gjør prekeembetet maktesløs og 4) våre gjerninger blandes i hop med trosrettferdigheten.

Disse fire punkter må vel også sies å være de viktigste anklagepunkter som både før og nå har blitt rettet mot pietismen. Jeg vil nå komme med noen kommentarer til dette, med utgangspunkt i den dansk-norske pietismen.

Først vil jeg understreke at jeg deler Löschers, og formodentlig også flere her sin oppfatning om at det finnes retninger, også til dels fremtredende retninger, innen pietismen som er på villspor, ja, som også har brutt med den rene lutherske lære.

1) Læren er ikke så viktig. Det kan ikke nok understrekes at den kritikk er berettiget som rammer det man gjerne kaller radikalpietismen. Ikke minst gjelder radikalpietismens likegyldighet overfor læren. Dette har også du Lehtonen tatt frem avskyvekkende eksempler på i ditt foredrag. Men jeg kan ikke unngå å legge merke til at det er et høyst ytterliggående eksempel som er tatt frem med Johan Wilhelm Petersen, og som står i meget sterk kontrast til det som må sies å være det typisk pietistiske.

Når Löscher ifølge Lehtonen gjør likegyldighet med læren til et karaktertrekk ved hele pietismen, stiller jeg meg kritisk. De sitat som du tok frem for å vise at Löscher er meget bevisst på den lutherske lære, kunne like gjerne vært hentet fra Speners *Pia desideria*, som fra Löschers *de loci classici*.

Og når det gjelder pietismen slik som den brøt igjennom i Danmark-Norge, overvåket man med streng hånd den lutherske lære. Etter å ha undersøkt flere pietistiske prester og

biskoper i Norge, bl.a. den fremtredende Kristiania-biskopen Peder Hersleb, konkluderer professor i kirkehistorie ved MF og senere biskop Andreas Aarflot: ”Samtidig merker en at prestene likevel – tross denne terminologi – hadde en nokså solid forankring i den gamle ortodokse lære.” (NKH II, s. 184).

Det må nok innrømmes at pietistiske biskoper i Norge hadde en mildere behandling av skismatiske og vranglærende prester enn man tidligere hadde hatt, trekker Andreas Aarflot også frem en rekke eksempler på prester som ble avsatt pga. separatistiske tendenser og vranglære.

2) Spørsmålet om nådemidlene. Jeg vil si ja og amen til samtlige anklagepunkter som trekkes frem mot Joachim Lange under dette punktet. Allikevel synes jeg også i dette avsnittet at det er et drag av generalisering, som kanskje ikke behandler det historiske kildematerialet rettfærdig. Vist trekkes her frem beklagelige drag ved pietismen som her trekkes frem, men er det Löschers mening å gjøre også dette syn på nådemidlene til et karakteristisk drag for hele pietismen.

Selv om Löschers verk umulig kan ta hensyn til den dansk-norske pietismen, ettersom den for alvor slo igjennom først etter utgivelsen av hans bok, synes heller ikke på dette punkt de trekk som tas frem å være særlig typiske for den dansk-norske pietismen.

13. januar 1736 ble forordningen om konfirmasjonen innført i hele det dansk-norske rike. Den var et ledd i den *pietistiske oppdragertanke*, som finner meget sterk gjenklang ikke minst hos Luther. Biskop Erik Pontoppidan utgav 1738 *Sandhed til Gudfrygtighed*, som er en forklaring til Martin Luthers lille katekisme. Denne boken har gjennom et par århundrer vært med å prente den pietistiske fromhetstype inn i det dansk-norske folk.

Rent læremessig og prinsipielt utgjør Pontoppidans forklaring lite nytt. Samtidig er den en helstøpt eksponent for pietismens grunnleggende kristendomsforståelse.

La meg ta et eksempel: Jeg har foretatt en sammenligning av Pontoppidans utlegning om nattverden med Luthers store katekisme. Saklig sett må de sies å være så godt som identiske. Allikevel merker man forskjell.

Luthers utgangspunkt når han formaner til å prøve seg selv før man går til nattverden synes helt klart å være *den anfektede kristensjel*. Pontoppidans utgangspunkt, synes i noe større utstrekning å være *den sikre og ubotferdige*. Her kommer etter mitt skjønn noe av det typisk pietistiske frem i forbindelse med nattverden. Og noe av det botspreg som unektelig senkes over nattverden i pietismens tid, kastet nok skygger over nattverdets evangelium.

Allikevel behøves etter mitt skjønn både Luthers varme formaning til den anfektede, og Pontoppidans advarsler til den sikre og ubotferdige. Man burde ikke stille dette opp mot hverandre. Vi må heller ikke glemme at de historiske forhold var noe forskjellig i Tysklands 1528 og Danmark-Norges 1738.

3) Man gjør prekeembetet maktesløs. Ifølge Lehtonen mener Löscher at pietismen som sådan tar prekeembetet ”nästan tas bort ur fokus och uppmärksamhet i stället fästs vid personer och deras fromhet.”

Dette synes å passe med visse separatistiske retninger innen pietismen. Og det er ingen grunn til å unnskyldte de deler av pietismen som foraktet betydningen av en sunn embetsforståelse og orden i menighetens liv.

Samtidig er det et spørsmål om ikke ortodoksien også har sine ”svin på skogen” dersom Luthers syn på embetet og det allmenne prestedømme er målestokken.

Löscher synes ifølge Lehtonens foredrag å legge meget stor vekt på *ambetsnåden* i sin embetsforståelse (*gratia ministerialis*). Nettopp på dette punkt mener jeg at den typisk ortodokse embetsforståelse har tatt et stort steg bort fra Luthers syn på embetet i retning den Romersk-katolske kirkes embetsforståelse.

I min masteravhandling til graden Master i teologi ved Menighetsfakultetet i Oslo, var mitt emne nettopp *Luthers syn på det kirkelige embete og det allmenne prestedømme*. Der analyserte jeg 9 skrifter og 1 preken av Luther fra tidsrommet 1520-1544.

Så vidt jeg kan huske fant jeg ikke ett eneste sted hvor Luther taler om noen såkalt embetsnåde (*gratia ministerialis*). Tvert imot polemiserer han sterkt mot alle slike forestillinger. I alle de skrifter jeg undersøkte understreker han at en kristen aldri kan komme i besittelse av noen annen åndelig makt, myndighet eller nåde enn den som mottas gjennom dåpen og troen (se WA 8:253.24-28, 34-35; WA 8:498.15-21; WA 6:408.13-17; WA 6:567.17-22). Det er Luthers klare standpunkt at ordinasjonen ikke meddeler noen særskilt embetsnåde.

Dersom dette er et viktig anklagepunkt for de ortodokse mot pietismen, må det sies at pietismen har gjort opp med en utglidning fra det Lutherske syn i den ortodokse læretradisjon. Dermed vil jeg ikke uttale meg om Joachim Langes embetssyn, som jeg ikke har kjennskap til.